

דף הנחיה

ברכות דף לג עמ' א במשנה עד משנה בראש לד א

משנה – מזכירין גבורות גשמים

- מדוע מופיעה משנה זו דווקא כאן. היזכרו במבנה הפרק שלנו. חלקו הגדול עוסק בכוונה ותכנים. מדוע אם כן משנה זו על הנחיותיה האופרטיביות – לנוסח התפילה – לא מופיעה בפרק הקודם [היזכרו במבנה הפרק הקודם].
- האם ההוספות המופיעות במשנה הן היחידות לתפילה? מה עם 'עלה ויבא' בראש חדש? מה עם 'על הניסים' בחנוכה ופורים? מה עם התוספות הייחודיות לעשרת ימי תשובה? השוו למשל ללשון התוספתא פרק ג, י"ד:
- כל שאין בו מוסף כגון חנוכה ופורים ערבית שחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בהודאה ואם לא אמר מעין המאורע (אין) מחזירין אותו וכל שיש בו מוסף כגון ר"ח וחולו של מועד שחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר קדושת היום בעבודה רבי אליעזר אומר בהודאה ואם לאו מחזירין אותו ובמוספין מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע שבת ויום הכפורים מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע רבן שמעון ב"ג ורבי יוחנן בן ברוקא אומרים כל מקום שמתפלל שבע אומרים קדושת היום באמצע:

מה פשר המחלוקת המשולשת בדבר המקום הראוי להבדלה [ובעיקר מה פתאום ברכת ההודאה?]

גשם ותחיית המתים

- מה הקשר? מה פרוש שקולה? המסכת שעוסקת בסוגיה זו רבות היא מסכת תענית. לפניכם מספר מקורות משם – להרחבת הדעת:

תענית ז א

אמר רבי אבהו גדול יום הגשמים מתחיית המתים דאילו תחיית המתים לצדיקים ואילו גשמים בין לצדיקים בין לרשעים ופליגי דרב יוסף דאמר רב יוסף מתוך שהיא שקולה כתחיית המתים קבעה בתחיית המתים.

מה המחלוקת? למה לא יתכן שיהיו הגשמים גדולים מתחיית המתים ובכל אופן ימוקמו בברכה זו?

פן אחר ניתן למצוא במדרש הבא:

אמר רבי יוחנן שלשה מפתחות בידו של הקדוש ברוך הוא שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים מפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים מפתח של גשמים דכתיב 'פתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו מפתח של חיה מנין דכתיב ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה מפתח של תחיית המתים מנין דכתיב וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם.

- סוגיית מפתחות זו מקבלת גוון מיוחד לאור המסופר במלכים א יז-יח. או בתמצית במדרש הבא:

סנהדרין דף ק"ג עמוד א'

אחאב שושביניה [שושבינו של חיאל בית העלי ששני בניו מתו] הוה אתא איהו ואליהו למשאל בשלמא בי תמיא יתיב וקאמר דילמא כי מילט יהושע הכי לט לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו אמר ליה אליהו אין אמר ליה השתא לווטתא דמשה לא קא מקיימא דכתיב וסרתם ועבדתם וגו' וכתוב וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים וגו' וההוא גברא אוקים ליה עבודת כוכבים על כל תלם ותלם ולא שביק ליה מיטרא דמיזל מיסגד ליה לווטתא דיהושע תלמידיה מקיימא מיד ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד חי ה' אלהי ישראל אם יהיה טל ומטר וגו' בעי רחמי והבו ליה אקלידא דמטרא וקם ואזל ויהי דבר ה' אליו לאמר לך מזה ופנית לך קדמה ונסתרת בנחל כרית והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר וגו' מהיכא אמר רב יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב ויהי מקץ ימים ויבש הנחל כי לא היה גשם בארץ כיון דחזא דאיכא צערא בעלמא כתיב ויהי דבר ה' אליו לאמר קום לך צרפתה וכתוב ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה בעלת הבית בעא רחמי למיתן ליה אקלידא דתחיית המתים אמרי ליה שלש מפתחות לא נמסרו לשליח של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים יאמרו שנים ביד תלמיד ואחת ביד הרב אייתי הא

ושקיל האי דכתיב לך הראה אל אחאב [ואתנה] מטר דרש ההוא גלילה קמיה דרב חסדא משל דאליהו למה הדבר דומה לגברא דטרקיה לגליה ואבדיה למפתחיה

ג. הבדלה וחכמה מקדש ונקמה

ראו את ניתוחו של המהר"ל לסוגיה ושימו לב להבחנתו בין סוגים שונים של חכמה:

דרך החיים פרק ג משנה יז

אמרו ז"ל (ברכות ל"ג, א') שקבעו הבדלה בחונן הדעת שעל ידי הדעת מבדיל בין דבר לדבר, שתדע מזה כי הדעת על ידו מבדיל בין דבר לדבר, ולפיכך אמר בדעתו תהומות נבקעו כי הבקיעה הוא הבדלה ויאמר כי בכח הדעת שלו היה מבדיל התהום. ומפני כי הדעת בו יודע אמתת הדבר כאשר הוא אמרו בפ"ה דברכות (שם) גדולה דעת שנתנה בין שתי אותיות השם שנאמר כי אל דעות ד', כלומר שראוי הדעת שיהיה נתן בין שתי השמות כי הדעת בו יודע אמתת הדבר והשם בא בכל מקום על אמתת הדבר מה שהוא בעצמו, ולפיכך נתן הדעת בין שתי השמות אל דעות ד':

בהסברו של המהרש"א יש ביאור גם לרצף הסוגיה – הבדלה, דעת, מקדש ונקמה.

גדולה דעה כו'. מבואר כי הדעת היא המדה העליונה שבג' מדות שהם חכמה ובינה ודעת כפירש"י בחומש פרשת כי תשא ע"ש והיא רוח"ק ואמר שהיא נתונה בין שתי אותיות ולא בין שתי תיבות השם לפי שאותיות השם אינן כמו תיבה אחרת המחבורות באותיות מורה על דבר מה אבל מי שיוודע לצרף צרופי שמותיו יתברך ב"ה הוא הדעת ורוה"ק בעצמו אשר על זה אמרו פרק הרואה (נה ע"א) יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ כתיב הכא וימלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת וכתב התם ה' בחכמה וגו' וע"ז הכונה הוסיף ר"א ואמר גדול מקדש שניתן בין ב' אותיות היינו שנעשה על ידי בצלאל שהיה בו הדעת ורוה"ק שהיה יודע לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ וכתב הרמב"ן והענין כי המשכן ירמוז לאלו והוא היוודע ומבין סודו עכ"ל והוא מבואר ב' אותיות ושמות אלו שהם עומדין מימין ומשמאל של מלת דעת ומקדש שהן שני שמות הרחמים והגבורה והיוודע לצרפם הוא יודע לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ שהם הרחמים והדין כמה שכתוב ביום ברוא ה' אלהים וגו' כמו שהארכנו בזה בחדושינו דפ"ק דכתובות ע"ש ומזה הוסיף ר"א עוד לומר כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה בהמ"ק כו'. כמ"ש שהמקדש נבנה ע"י ב' אותיות דימין ושמאל שהיה יודע בצלאל לצרפן על ידי הדעת ורוה"ק שניתן גם כן בין שתי אותיות ומי שיש בו דעה כמו בצלאל הרי הוא ראוי להיות המקדש נבנה בימיו ע"י הדעת. ופריך אלא מעתה גדולה נקמה כו'. דגבי נקמה מה שייך לצרף ב' שמות שהם הרחמים והגבורה שמימין ושמאל של נקמה כמ"ש אל נקמות ה' וגו' דהא אין בנקמה רק מדה"ד והגבורה ומשני אין למלתיה מיהא גדולה כו' שיש בנקמה בעו"ג ג"כ רחמים והיינו לישראל כדקאמר עולא שתי נקמות הללו א' לטובה כו'. דיש נקמה בעו"ג גם כן טובה לישראל והיינו צירוף ב' שמות הרחמים והגבורה דמתוך הנקמה בעו"ג שהיא גבורתו ית' ב"ה תבא הרחמים לישראל ורש"י פירש הכא לרעה בעו"ג שלא קבלו התורה ואחד לטובה לישראל.

האם נקמה כל כך גדולה? האין 'נקמה' שייכת לעולם פרימיטיבי-יצרי-סג?

ראו תהילים נח יא. האם הקושי מתעצם?

התבוננו שם בפסוק האחרון, האם הקושי מתרכך? ראו שם את כל הפרק, האם לקונטקסט יש חשיבות?

ובכל אופן האין באמפטיה זו כלפי הנקמה סתירה לציווי התורה: לא תקום ולא לטור?

ראו גם את פירושו היחודי של הרב הירש למושג נקמה:

רש"י הירש על במדבר ל"א ב'

כבר עמדנו בפירושו על בראשית ד, ט"ו על קרבת "נקם" ל"קום" (השוה "נדח" - "דוח"; "נסג" - "סוג" וכו...). הנקמה מקימה את המשפט שנרמס ברגלי זדים, או היא מקימה את האישיות שהושפלה עד עפר. הנוקם מזדהה עם הדבר שהוא מבקש להקימו. ומכאן נראה, צורת הבניין החוזר של "נקם". על פי זה תתבאר גם אות היחס "מ" - "נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים". המטרה איננה להכניע את האויב ולגמול לו כגמולו; אילו ביקש לומר כן, היה נוקם לשון "נקם ב-". אך המטרה היא לחזור ולהקים את ישראל מאת המדינים, לשחרר אותו מבחינה רוחנית ומוסרית ולחלץ אותו מאימת נכליהם.

הבדלה על הכוס ובתפילה

Ⓒ מנין הרגישות הכלכלית חברתית הגבוהה? מדוע היא לא מופיעה בתקנת הקידוש למשל? מה באמת ההבדל בין יין לקידוש ויין להבדלה?

Ⓒ שימו לב גם לסיום הסוגיה 'טעה בזו ובזו' מה פירוש? איך אפשר לטעות בתפילה – מובן. אך איך אפשר לטעות בהבדלה על הכוס? לא עשית?! תעשה עכשיו! שימו לב לפירוש של ר' יונה:

טעה בזו ובזו מהו אמר ליה חוזר לראש פי' טעה ולא הזכיר הבדלה בתפלה וטעה עוד שאכל קודם הבדלה מי אמרי' שכיון שטעה בשניהם שלא יועיל לו באמירת הבדלה בלבד וצריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה או אמרינן שכמו שאם היה זוכר קודם שיאכל היה מבדיל על הכוס ולא היה צריך לחזור ולהתפלל ה"נ עכשיו א"צ לחזור ולהתפלל אלא המבדיל על הכוס ומסקנא דחוזר ומתפלל דקנסינן ליה מפני שטעה בשתים והיכא שאין לו יין במה שיבדיל או שאין לו שכר אם מנהג המקום לשתות השכר בקביעות אית דבעי מימר שאינו אוכל למחר ולא יום שני ולא יום שלישי עד שיבדיל וסמכו להא דאמרי' (פסחים ק.) ובת טות ואין זה מתקבל כלל דודאי מותר לו לאכול ומאי דאמר ובת טות מדרך החסידות עשה אבל מן הדין מותר. מפי מורי הרב נר"ו:

Ⓒ עמדו על היחס שבין אכילה להבדלה. שובו להשוואה שבין קידוש לבין הבדלה.

השתקה בתפילה

Ⓒ שתי רשויות – מהן? ראו את התמצית של וויקיפדיה:

הגנוסיס (גנוסטיקה) הם זרמים תאולוגיים מיסטיים שרווחו בעיקר במאות הראשונות לספירה. אף שהכתות הגנוסטיות נבדלו זו מזו בתפיסותיהם והתנהגותם, משותפת להם האמונה בדואליזם תפיסתי ודת, המדגיש את עקרון חלוקת העולם לשני יסודות מנוגדים: הטוב והרע, והשאיפה לגאולה רוחנית שתתרחש באמצעות ידיעה מיסטית, ולא בשל מעשים טובים. תפיסות אלו, שהיו בעלות כוח משיכה חזק, איימו הן על היהדות והן על הנצרות הקדומה. אף שהגנוסטיקנים לא הצליחו לתפוס את מקומם הקנוני, הם שרדו כזרמים חתרניים בתפיסות בזרמים שונים. המחשבה הגנוסטית מחלקת את העולם לשתי ממלכות: ממלכת הטוב וממלכת הרע. על פי תפיסה זו, לא רק העולם הגשמי מחולק לטוב ורע, אלא גם בעולם העליון - בשמיים, יש 'שתי רשויות' - ממלכת הטוב וממלכת הרע. הראשונה היא מלכותו של 'האל הטוב' האל 'הבלתי נשחתי', האל הטוב הינו השורש הנעלם של האילן הגנוסטי, הוא אל טרנסדנט שמבטא את השלמות האידיאלית בה הוא מתגלה, כאלוהי הרוחות והנשמות ומולה מלכות ה'אל הרע', המכונה 'דמיורגוס', המקביל לדמות השטן ולסמאל - "האל העיוור" (סומא אל) שאינו יודע הכל. דמות זו כבר מופיעה בכתביו של אפלטון כמתוכת במעשה הבריאה. האל הטוב מבטא את עולם האידיאות, עולם הרוח. לעומת זאת האל הרע הוא ביטוי של עולם החומר, הגוף, הבשר: הגשמיות.

Ⓒ להרחבה ניתן לקרוא בפרק הראשון של ספרו של שלום רוזנברג, טוב ורע בהגות היהודית, משרד הבטחון, תל אביב, תשמ"ה. הושאל מן הספריה לטובת הלימוד שלנו.

עד קו צפור יגיעו רחמין

השוו את ביאור הסוגיה שלנו [בבלי] לדברי הירושלמי כאן, ולדברי המשנה במסכת מגילה:

ירושלמי

ר' פינחס בשם ר' סימון כקורא תיגר על מדותיו של הקדוש ברוך הוא על קן ציפור יגיעו רחמין ועל אותו האיש לא יגיעו רחמין ר' יוסי בשם רבי סימון כנותן קיצבה למדותיו של הקדוש ברוך הוא עד קן ציפור יגיעו רחמין.

משנה מסכת מגילה פרק ד

משנה ח: האומר איני עובר לפני התיבה בצבועין אף בלבנים לא יעבור בסנדל איני עובר אף יחף לא יעבור העושה תפלתו עגולה סכנה ואין בה מצוה נתנה על מצחו או על פס ידו הרי זה דרך המינות ציפן זהב ונתנה על בית אונקלי שלו הרי זה דרך החיצונים:

משנה ט: האומר יברכוך טובים הרי זה דרך המינות על קן צפור יגיעו רחמין ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין

אותו המכנה בעריות משתקין אותו האומר מזרעך לא תתן להעביר למוֹלך (ויקרא י"ח) ומזרעך לא תתן לאעברא בארמיותא משתקין אותו בנזיפה:

מה ההבדל?

סוגיה זו שימשה כמקור מרכזי אצל הגוי ימי הביניים לדיון בשאלת טעמי המצוות.

ראו שלושה מקורות מרכזיים בהקשר זה:

1 מורה נבוכים ח"ג פרק מח

...כי צער בעלי חיים בשה גדול מאד, אין הפרש בין צער האדם עליו וצער שאר בעלי חיים, כי אהבת האם ורחמיה על הולד אינו נמשך אחר השכל, רק אחר פועל הכח המדמה, הנמצא ברוב בעלי חיים כמו שנמצא באדם... וזה הטעם גם כן ב'שילוח הקן', כי הביצים אשר שכבה האם עליהם והאפרוחים הצריכים לאמם על הרוב אינם ראויים לאכילה, וכשישלח האם ותלך לה, לא תצטער בראות לקיחת הבנים. ועל הרוב יהיה סיבה להניח הכל, כי מה שהיה לוקח ברוב הפעמים אינו ראוי לאכילה: ואם אלו הצערים הנפשיים חסר התורה עליהם בבהמות ובעופות, כל שכן בבני האדם כולם. ולא תקשה עלי באמרים ז"ל, "האומר על קן צפור יגיעו רחמך וגו'" - כי הוא לפי אחת משני הדעות אשר זכרנום - רצוני לומר, דעת מי שחושב שאין טעם לתורה, אלא הרצון לבד, ואנחנו נמשכנו אחר הדעת השני:

2 רמב"ן בפירושו לדברים כה (ו)

כי יקרא קן צפור לפניך גם זו מצוה מבוארת מן אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב כח) כי הטעם בשניהם לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם, או שלא יתיר הכתוב לעשות השחתה לעקור המין אע"פ שהתיר השחיטה במין ההוא, והנה ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרוך לעוף כאלו יכרית המין ההוא: וכתב הרב במורה הנבוכים (ג מח) כי טעם שלוח הקן וטעם אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, כדי להזהיר שלא ישחטו הבן בעיני האם כי יש לבהמות דאגה גדולה בזה, ואין הפרש בין דאגת האדם לדאגת הבהמות על בניהם, כי אהבת האם וחנונתה לבני בטנה איננו נמשך אחרי השכל והדבור אבל הוא מפעולת כח המחשבה המצויה בבהמות כאשר היא מצויה באדם... ויותר נכון, בעבור שלא נתאכזר.

מה המחלוקת ביניהם?

ראו את עמדתו של המהר"ל - החולקת על שניהם:

מהר"ל תפארת ישראל פרק ו

וביאר ענין זה שא"ל על קן צפור יגיעו רחמך, דמשמע כי המצוה הזאת צוה השם יתברך מצד שהוא מרחם על קן צפור, ובזה עושה חלוק ופרוד בין הנמצאים עד שאין העולם אחד כי למה ירחם על קן צפור ולא ירחם על מינים אחרים, דודאי אם הם גזרות שגזר בחכמתו כך אין זה קושיא, כי כך ענין הגזרה שגזר בזה דוקא ולא באחר, כמו שהמינים מחולקים בעצמם שזה מין זה וזה מין אחר, כך יש לומר במין זה נוהג ד"ז ובמין זה נוהג ד"א אבל מדת הרחמים כל מעשיו ראויים לרחמנות בענין אחד ואם כן למה ירחם על זה דוקא והיה זה פרוד וחלוק במינים שיש דבר במין זה אצל השם יתברך מה שאין כן במינים אחרים. ולמאן דאמר שעושה מדותיו רחמים ואינם אלא גזרות, פירוש שאין ראוי שיהיו מדות השם יתברך אשר הוא מנהיג עולמו בתמידות על ידי רחמים רק בדין ובגזרה כי הגזרה הוא לפי חכמתו יתברך ודבר זה ראוי למלך אשר מולך על הכל להנהיג באמת וביושר, אבל הרחמנות אין בו מדת אמת כי מרחם אף שאינו ראוי. ועם כי הוא יתברך עושה בודאי רחמים עם הבריות מכל מקום עיקר המדה שהיא בתמידות הוא מדת הדין שבה מנהיג את עולמו, ולכן תמצא בכל מעשה בראשית שם אלהים לפי שבראו בדין ומנהיגו בדין, רק ראה הוא יתברך שאי אפשר לעולם לעמוד בדין שתף עם הדין מדת רחמים, ומכל מקום הנהגה התמידית היא דין לפי שהוא יושר ודבר זה ראוי, והאומר על קן צפור יגיעו רחמך הוא עושה מדותיו שהוא יתברך מנהיג בהן עולמו רחמים שהוא מנהיג עולמו בתמידות ברחמים ודבר זה הוא יציאה מן היושר מה שאין ראוי. והרמב"ם ז"ל כתב בס' מו"נ (ח"ג פמ"ח) כי טעם שלוח הקן... ולא תקשה על אמרים האומר על קן צפור יגיעו רחמך וכו' כי הוא לאחד מב' דעות אשר זכרנו רצה לומר דעת מי שחושב שאין טעם לתורה אלא רצון הבורא יתברך ואנחנו נמשכנו אחר הדעה הב' ע"כ. האמת כי יש להפליא הפלא ופלא על דברים אלו לומר על משנה שנויה בלי מחלוקת וגם היא שנויה בלשונה במסכת מגילה (כ"ה ע"א) והאמוראים פרשוה בטעמא ולא ראינו ולא שמענו פוצה פה ומצפצף נגדה ולומר על הכל שאינו הלכה וכל שכן

דבר שהוא מגיע לאמונה והרמב"ן ז"ל בפרשת תצא האריך מאד בענין זה ואמר כי טעם שלוח הקן שלא נתאכזר... וזה דעתו במצות שצוה השם יתברך להעם אשר בחר לקבוע בהם מדות טובות להטיב להם מבלי שהוא יתברך מקבל דבר טובה מזה רק להטיב לנו וגו' זהו יסוד דעתו. ועם כי אין ראוי להשיג על הרב הגדול ז"ל מכל מקום תורה היא וללמוד אנו צריכים, כי גם בזה לא נחה דעתי ולא שקטה רוחי בקרבי, כי... הא למדת כי הטעמים האלו שהם סברת הלב כאלו מצות התורה האלהיות כספר המדות בלבד אין בו ממש, יש לפרש כי מה שאמרו חכמים ז"ל שאין מצות השם יתברך רחמים ואינם רק גזירות, כלומר מה שצוה השם יתברך עלינו המצות לא שיהיה השם יתברך מרחם על קן צפור וציוה בשביל כך שישלח האם, וכן אפילו באדם כאשר צוה השם יתברך על הצדקה לא שהיה מרחם השם יתברך על העני וצוה לפרנסו, זה אינו שאם היה השם יתברך מרחם אפשר לו שירחם בעצמו ואין צריך לצוות את האדם רק המצוה גזר בגזירתו על האדם, ומעתה נוכל לומר שהשם יתברך גזר בגזירתו שלא יתאכזר האדם רק האדם ירחם כי לא היה כונת רז"ל רק שלא יעשה מדות השם יתברך רחמים לומר כי המצוה על האדם בשביל שהיה הוא יתברך מרחם על קן צפור או שמרחם על העני ומכל מקום אפשר הוא ויכול להיות שגזר בגזירתו על האדם שלא יתאכזר האדם ולא קשה כלל... וכך מה שפירש הרב ז"ל שטעם המצוה לקבוע בנו הטוב שלא נתאכזר וכל המצות הם לקבוע בנו מדות טובות וזהו ענין המצות, גם כן אינו עולה:

אבל מדברי חכמים נראה שאין לומר כי המצות שנתן השם יתברך בשביל המקבל שהוא האדם, רק הם גזירות מצד השם יתברך הגוזר על עמו גזירות כמו מלך הגוזר גזירה על עמו. אף כי האמת ימשך מזה מצד שהוא מקיים הגזירה שגזר עליו הטוב וההצלחה שאין אחריה הצלחה. מכל מקום אין התחלת הגזירה שנתנה לטוב אל המקבל. ומה שאמר הכתוב (דברים ו') ויצונו ה' אלהינו לעשות החקים האלה לטוב לנו, אין הפירוש שהוא יתברך צוה המצות בשביל להטיב לנו שאין זה כך, רק הוא יתברך צוה עלינו כמלך הגוזר רק שהגזירה הזאת היא לטוב לנו לחיותנו כיום הזה אם נקיים המצות ולא שתחלת הגזירה הוא לטוב לנו....

בענין העושה מידותיו של הקב"ה רחמים ואינם אלא גזרות ראה דברי ספר החינוך:

ספר החינוך מצוה תקמה

ומן השורש הזה אמרו זכרונם לברכה [ברכות ל"ג ע"ב] שהאומר בתפלתו רחמנו שאתה המרחם כי על קן צפור יגיעו רחמיך שמשתיקין אותו, שאין הענין רחמים אלא כדי לזכותנו על הענין שזכרתי, ואמרו בטעם זה בגמרא [שם] מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזרות. ואין הענין לומר שאין הקדוש ברוך הוא מרחם חלילה, שהרי הוא נקרא רחום, ואמרו זכרונם לברכה [שבת קל"ג ע"ב] מה הקדוש ברוך הוא רחום אף אתה היה מרחם, אבל כוונתם לומר שאין מדת הרחמנות בו חלילה כמו בני אדם שהרחמנות בהם מוכרח בטבעם ששם בהם הבורא ברוך הוא, אבל הרחמנות אליו מחפצו הפשוט שחייבה חכמתו לרחם מפני שהיא מדה טובה, וכל הטובות נמצאות מאתו, ואמרו כי בצוותו אותנו על זה לא מצד הכרח מדת הרחמנות ציונו בדבר שהרי התיר לנו השחיטה בהן, כי כל המינין לצורך האדם הן נבראין, אבל הצוואה על זה ובאותו ואת בנו שהיא כיוצא בה ובשאר מצוות רבות אינו אלא כגזרה לפניו שגזר על זה בחפצו הפשוט, ואלו רצה בהפך מזה לא יכריחנו דבר ולא ימנענו סבה חלילה כמונו אנחנו הבנויים בכח הטבעיים, שמדת הרחמנות תעכבנו מלהשחית או תכריחנו להטיב לפעמים, זהו ענין אמרם אינן אלא גזרות ומשורש הענין מה שזכרנו.

בדבריו יש טענה עקרונית על מטרות התורה וטעמי המצוות! ©

הקורא את שמע וכופלה הרי זה מגונה

על הגנות בכפילות ראו גם: ©

תוספתא מסכת מקוואות (צוקרמאנדל) פרק ה הלכה יד

הקופץ למקוה הרי זה מגונה הטובל פעמים במקוה הרי זה מגונה זה אומר לחברו כבוש ידך עלי במקוה הרי זה מגונה

מסכת ברכות דף מה עמוד ב

תני חדא: העונה אמן אחר ברכתיו הרי זה משובח, ותניא אידך: הרי זה מגונה! - לא קשיא: הא - בבונה ירושלים, הא - בשאר ברכות.

הכל בידי שמים ובחירה חופשית

מה כלול ב'יראת שמים' שהיא מחוץ למה שבידי שמים? ראו את עמדת הרמב"ם:

שמונה פרקים הפרק השמיני

אמנם האמת אשר אין ספק בה שפעולת האדם כולן מסורות לו, אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה, מבלתי הכרח שיכריחהו עליו, מפני זה היה ראוי לצוותו. אמר (דברים ל' ט"ו), "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב", (דברים ל' י"ט), "ובחרת בחיים". ושם הבחירה לנו בהם, וחייב העונש למי שימרה והגמול למי שיעבור אם תשמעו ואם לא תשמעו... אבל מה שנמצא לחכמים עה"ש, והוא אמרם (ברכות ל"ג. מגילה כ"ה. נדה טז), "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" הוא גם כן אמת ונוטה לצד מה שזכרנו. אלא שהרבה פעמים יטעו בני אדם ויחשבו קצת פעולות האדם הבאות לבחירתו שהוא מוכרח עליהן, כזוג פלוני או היות זה הממון בידו. וזה בלתי אמת, כי זאת האשה אשר לקחה בכתובה וקדושין והיא כשרה לו, לקחה לו לפריה ורביה והיא מצוה, והשם יתברך לא יגזור בעשית המצוה. ואם היא בנשואין אסור - היא עבירה, והשם לא יגזור בעשית העבירה, וכן זה אשר גזל ממון פלוני, או גנבו ממנו, או הכה אותו וכחש בו ונשבע עליו לשקר, אם נאמר שהשם יתברך גזר על זה שיגיע זה הממון לידו ושיצא מיד זה האחר, כבר גזר בעבירה, ואין הענין כן, אבל כל פעולות האדם הבאות בבחירתו בהן בלי ספק תמצאנה המצוות והעבירות...

